

SREDSTVA ODGOJA KOJIMA SE KORISTIO BOŽIJI POSLANIK, alejhi-s-selam

Zuhdija HASANOVIĆ

Vrlo bi interesantno bilo odgovoriti na pitanje kako je Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, uspio od neorganiziranih, na smrt zavađenih plemena, ustrojiti jaku državu koja će kasnije poraziti dvije tada najveće velesile, Bizantiju i Perziju. Kako je mogao od nekolicine neutjecajnih pojedinaca, nepoznatih izvan svoje sredine, vremenom organizirati državu koja će biti strah i trepet svojim susjedima i koja će se stoljećima protezati na tri kontinenta. Kako mu je pošlo za rukom da od neukih, nepismenih Arapa obrazuje naučnu elitu svjetskog glasa, od koje će učiti i najveći crkveni velikodostojnici. Čime je uspio da grube, nemilosrdne Arape, koji su rođenu djecu zakopavali, navede da plaću na sami spomen Allahova imena. Kako je bio u stanju preobraziti ohole lihvare, koji su u ropstvo bacali svoje dužnike, u braću koji "dijele drugima mada im je i samima potrebno". Kako je uspio da ženu iz pozicije "sramote za pleme i porodicu" prevede do časnog mjesta "majke pod čijim nogama je Džennet".

Ovo su pitanja koja muslimani stoljećima postavljaju sebi tražeći odgovor na njih, želeći da sredstvima kojima se koristio Allahov Poslanik, alejhi-s-selam, i sami se posluže u odgajanju svojih potomaka, ne bi li polučili bar slične rezultate.

Ovo je posebno bitno danas u užurbanom tempu života, kada roditelj nema dovoljno vremena za svoje dijete, i kada se sva sredstva odgoja iscrpljuju na šturoj pohvali ili žestokoj kazni.

Konsultirajući temeljne hadiske zbirke i njima slične koje prenose život posljednjeg Allahova Poslanika, alejhi-s-selam, do naizgled nevažnih detalja, nalazimo da se Muhammed, alejhi-s-selam, u odgajanju svojih ashaba koristio određenim sredstvima.¹

IBADETI

Iako se odgojna sredstva s obzirom na cilj kojeg imaju dijele na usmjeravajuća, poticajna i sprečavajuća, smatrali smo bitnim prije toga reći nešto više o ibadetima, jer je sasvim uočljivo da su zbog stalne prisutnosti u životu vjernika i jakog insistiranja Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, na njihovom prakticiranju imali presudan učinak na pravilno odgajanje ashaba.

Nisu svrstani ni u jednu od spomenutih grupa, jer se ni na jednu ne mogu ograničiti. Namaz, tako, ne samo da usmjerava muslimana na pravilno ponašanje nego ga bodri da u tome ustraje, ali istovremeno ga sprečava da radi bilo šta što izlazi izvan okvira Šerijata.

a) Namaz

Namaz je temeljni oslonac duše u vezivanju sa svojim Izvorom, Allahom, dželle šanuhu. U tim trenucima čovjek je u najprisnijem kontaktu sa svojim Gospodarom. S psihološke strane gledajući

ako duša čovjeka nije povezana sa svojim Izvorom, ona se osjeća napuštenom, nesigurnom, kolebljivom, očajnom i konstantno nezadovoljnom.

S druge strane, obavljanjem namaza pet puta dnevno svakoga dana u muslimanu se javlja jak osjećaj strahopoštovanja prema svome Gospodaru, Koji mu je sve darovao i Koji mu je iz Svoje milosti Pravi put ukazao i jača mu svijest o stalnoj Božijoj prisutnosti i nadziranju cjelokupnog njegovog ponašanja. Zarad navedenog na licu ashaba bi se osjećalo da on pristupa namazu, a kada bi bio upitan za razlog toga govorio bi: "Zar ne znate pred Koga sada stajem i s Kim želim govoriti?!"

Takvi su bili oslobođeni robovanja bilo kakvim materijalnim i tjelesnim užicima. Ustezali bi se počiniti i najmanji grijeh,² a ako bi ga počinili žurili bi da traže oprost za njega.

Želeći uspostaviti stalni kontakt između čovjeka i njegova Gospodara Poslanik, alejhi-s-selam, ne nalazi nijednu situaciju koja bi bila opravdanom isprikom da se namaz ne obavi.

On kur'anskim ajetima, ali i svojim hadisima, traži stalno obavljanje namaza:

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ³

Redovno namaz obavljajte, naročito onaj krajem dana, i pred Allahom ponizno stojte.

حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ حَدَّثَنِي كَعْبُ بْنُ عَلْقَمَةَ عَنْ عَيْسَى بْنِ هَلَالِ الصَّدْفِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ ذَكَرَ الصَّلَاةَ يَوْمًا فَقَالَ مَنْ حَافِظٌ عَلَيْهَا كَانَتْ لَهُ نُورًا وَبُرْهَانًا وَنَجَاةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهَا لَمْ يَكُنْ لَهُ نُورٌ وَلَا بُرْهَانٌ وَلَا نَجَاةٌ وَكَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ قَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَأَبِي بَنْ حَلْفٍ⁴*

"Ko pazi na namaz bit će mu svjetlo, dokaz i spas na Sudnjem danu. Ko, pak, ne pazi na njega taj neće imati ni svjetla, ni dokaza, ni spasa. Na Sudnjem danu takav će biti u društvu Karuna, faraona, Hamana i Ubejja ibni Halefa."⁵

Poslanik, alejhi-s-selam, ne samo što govori o obavezi klanjanja nego stalno zajedno sa svojim ashabima obavlja namaz: u miru, ali i u ratu, kod kuće, ali i na putu, kada su bili zdravi, ali i kada bi se razboljeli.⁶ Obavljala su ga djeca, kao i stari, osobe u punoj snazi, ali i iznemogli, slobodni, ali i oni koji su se nalazili u ropstvu. Nije zapamćeno, osim u slučaju Bitke na Hendeku, da je ijedan

namaz ikada u svom životu Poslanik, alejhi-s-selam, propustio.

Namaz također ima i intelektualni značaj. Nužno je da bi se on ispravno obavio da se poznaje određen broj kur'anskih ajeta i dova. To je ponukalo ashabe da uče Kur'an, azimu-š-šan, napamet. I umjesto pamćenja različitih pjesama koje su veličale dogodovštine junaka, čija sablja je uvijek zamazana krvlju, koji živi raskalašeno, a sanja da umre u hladu vinove loze, ashab uči ajete o džennetskim blagodatima koje čekaju iskrene, čestite i čedne, o džehennemskoj užarenoj vatri koja prži ohole, prevrtljive i smutljivce i, skoro nesvjesno, mijenja svoje želje, htijenja i ciljeve.

Kod obavljanja namaza potencira se na lijepom i čistom odijevanju što ima velikog značaja za estetski odgoj ashaba. Nužno je da se abdest uzme na najljepši način, da se safovi u namazu popune i isprave.

Izvršavanje namaza u nastupu njegova vremena, što se posebno naglašava u hadisima Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, daje ashabima pravilan odnos i osjećaj spram vremena. Olakšava mu da pravilno rasporedi vrijeme, i ono tada uzalud ne prolazi. To ga opet čini aktivnijim, spremnijim za djelovanje, oslobađa ga lijenosti i odgađanja poslova za kasnije.

Ashabi se čvrstim stajanjem jedan uz drugog u saffu za vrijeme obavljanja namaza navikavaju da tako jedinstveno i zajednički nastupaju i u svim drugim društvenim aktivnostima, te da u svim aktivnostima koje su na dobrobit njihove porodice, mahale, džemata, grada, države zdušno učestvuju.

Zajedničkim obavljanjem namaza ashabima se pružala prilika da saznaju za potrebe i probleme jedan drugog, nakon čega su pomagali shodno svojim mogućnostima. Nije se jedanput desilo da se neko požali Božijem Poslaniku, alejhi-s-selam, da nije danimajeo, pa bi se Muhammed, alejhi-s-selam, raspitivao ima li iko ko bi ga mogao nahraniti. Na nesebičnost ensarija, posebno Ebu Talhe i njegove hanume Ummu Sulejm, koji su bili spremni dati večeru svoje djece, a zatim svi gladni jedva zaspali da bi nahranili svoga gosta, zauvijek je sačuvano sjećanje u riječima Allaha, dželle šanuhu:

وَيُؤْتِرُونَ عَلَيَّ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ...⁷

... i više vole njima nego sebi, mada im je i samima potrebno...

ta, što sve iziskuje izrazite fizičke napore i spremnost.

Zbog važnosti hadža Allahov Poslanik, alejhi-s-selam, traži da se čovjek bar jednom u svom životu nađe na tim časnim mjestima, u protivnom može se sumnjati u njegovo vjerovanje:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُحْيَى الْقُطَيْبِيُّ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ
إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا هَلَالُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَوْلَى رَبِيعَةَ بْنِ عَمْرٍو
مُسْلِمُ الْبَاهِلِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَقَ الْهَمْدَانِيُّ عَنِ الْحَارِثِ
عَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ مَلَكَ زَادًا
وَرَأَحَلَةً تَبَلَّغَهُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ وَلَمْ يَحُجَّ فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ
يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا وَذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ (وَلِلَّهِ عَلَى
النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا) قَالَ أَبُو عِيسَى
هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا نَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ وَفِي إِسْنَادِهِ مَقَالٌ
وَهَلَالُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ مَجْهُولٌ وَالْحَارِثُ يَضَعْفُ فِي الْحَدِيثِ *¹⁰

“Ko posjeduje opskrbu i prijevozno sredstvo koje će ga odvesti do Bejtullaha, pa ne obavi hadž, ne ostaje mu drugo do da umre kao Jevrej ili kršćanin, a to je stoga što je Allah, dž.š., u Svojoj Knjizi rekao:

Hodočastiti Hram dužan je, Allaha radi, svaki onaj koji je u mogućnosti...”¹¹

Zbog važnosti navedenih temeljnih islamskih obaveza Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, ih vrlo često zajedno spominje, traži njihovo obavljanje i prijeti kaznom ako se zanemaruju.¹²

Osim ibadeta o kojima smo govorili, Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, se u odgoju svojih ashaba koristi i drugim brojnim sredstvima. Ta sredstva su, s obzirom na njihov cilj, podijeljena na sredstva usmjeravanja, poticanja i sprečavanja. I upravo ovim redom Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, ih je primjenjivao. Najčešće primjenjuje sredstva usmjeravanja, potom sredstva poticanja, a najmanje se koristi sredstvima sprečavanja.

1. SREDSTVA USMJERAVANJA

a) Savjet

Kao obrazovaniji, stariji i iskusniji Muhammed, alejhi-s-selam, poučava i savjetuje ashabe kako se trebaju ponašati u određenim situacijama.

Allah, dželle šanuhu, među prvim sredstvima odgojnog rada ističe savjet pa kaže:

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ
بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ
أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ¹³

Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj! Gospodar tvoj zna one koji su zalutali s puta Njegova, i On zna one koji su na Pravom putu.

Kroz Kur'an se može pratiti vrlo česta praktična primjena ovog sredstva. Tako Jakub¹⁴ i Lukman¹⁵ savjetuju svoje sinove, Nuh, alejhi-s-selam, svoj neposlušni narod¹⁶, Hud, alejhi-s-selam, svoje savremenike¹⁷, ostali poslanici svoje sljedbenike.¹⁸

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, savjetuje na svakom mjestu, u svakom vremenu. On savjetuje majku da se strpi zbog izgubljenog sina¹⁹, trgovca da bude korektan pa da pokislo žito izvadi na površinu da bi se vidjelo²⁰, žene da dijele sadaku i traže oprost, zbog toga što mnogo proklinju i što su nepovjerljive spram svojih muževa²¹, neuko dijete da jede desnom rukom i ispred sebe²², a mladiće da se žene mladim osobama. En-Nesai bilježi jedan od tih slučajeva:

أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَمْرٍو عَنْ جَابِرٍ قَالَ
تَزَوَّجْتُ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَتَزَوَّجْتَ يَا
جَابِرُ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ بَكَرًا أَمْ ثَيِّبًا فَقُلْتُ ثَيِّبًا قَالَ فَهَلَا بِكَرًا
تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ²³

Džabir ibni Abdillah prenosi da je nakon što se oženio otišao kod Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, koji ga je upitao: “Je si li se to oženio, Džabire?” Odgovorih potvrdno - kazuje Džabir, nakon čega me ponovo upita: “Djevojku ili ženu?” Rekoh: “Ženu.” Na to Poslanik, alejhi-s-selam, reče:

“Zašto se nisi oženio djevojkom da se međusobno zabavljate?!”

Ako se uputi dobronamjeran, iskren savjet sa željom da se čovjeku pomogne - on se usvaja, bez obzira na neizbježni unutarnji otpor čovjeka prema svakom onom koji korigira njegovo ponašanje, koji ukazuje da njegovo ponašanje nije najbolje.

Iz prakse Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, vidimo da je njegov savjet bio prirodan, iskren i nenametljiv, ali istovremeno aktuelan, konkretan i jasan, razumljiv i logičan, uvjerljiv i prihvatljiv.

b) Kazivanje pripovijesti

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, bi u slučajevima kada bi želio dočarati vrijednost određenih postupaka, ili, s druge strane pogubnost, nekog čina znao ispričati neko kazivanje/priču o tome da bi se to više dojmilo slušatelja.

To je činio ugledajući se na kur'anski stil odgajanja. Allah, dželle šanuhu, vrlo često prenosi kazivanja o drugim narodima, ranijim poslanicima, pojedincima koji su im se suprotstavljali, ili onima koji su ih slijedili da bi se uzela pouka iz toga.²⁴

Treba naglasiti da su Poslanikova, alejhi-s-selam, kazivanja bila realistična, prikazivala su događaje koji su se u povijesti već desili, ili je bilo sasvim moguće da se dese. Njegova kazivanja su bila daleko od mitova, bajki, legendi i sl.

Tako će jedne prilike govoreći o ljubavi roditelja, posebno majke prema djeci, ispričati slučaj dvije majke sa izgubljenim djetetom i presuda Davuda i Sulejmana, alejhime-s-selam:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَتْ امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا جَاءَ الذِّبُّ فَذَهَبَ بِأَبْنٍ إِحْدَاهُمَا فَقَالَتْ لِصَاحِبَتِهَا إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكَ وَقَالَتِ الْأُخْرَى إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكَ فَتَحَاكَمْتَا إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَضَىٰ بِهِ لِلْكُبْرَىٰ فَخَرَجْتَا عَلَىٰ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَأَخْبَرْتَاهُ فَقَالَ اتُّنُونِي بِالسَّكِينِ أَشَقُّهُ بَيْنَهُمَا فَقَالَتِ الصُّغْرَىٰ لَا تَفْعَلْ يَرْحَمَكَ اللَّهُ هُوَ ابْنُهَا فَقَضَىٰ بِهِ لِلصُّغْرَىٰ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ وَاللَّهِ إِنْ سَمِعْتُ بِالسَّكِينِ قَطُّ إِلَّا يَوْمئِذٍ وَمَا كُنَّا نَقُولُ إِلَّا الْمُدِيَّةَ²⁵*

“Bile su dvije žene sa svojim sinovima, pa je došao vuk i ugrabio dijete jedne od njih, pa su se sporečkale čije je dijete odneseno, te su zatražili presudu od Davuda, alejhi-s-selam, i on je presudio u korist starije. Nakon toga su otišle do Sulejmana, sina Davudova, alejhime's-selam, pa su i njemu ispričale šta im se desilo, nakon čega je on naredio da mu se donese nož, kojim bi raspolovio dijete među njima. Tada je mlađa majka zavapila: ‘Ne čini to, Allah, dželle šanuhu, ti se smilovao, on je njen sin.’ Nakon ovoga Sulejman, alejhi-s-selam, dodjeljuje dijete mlađoj majci...”

U drugoj situaciji Muhammed, alejhi-s-selam, naglašavati će važnost dobročinstva ne samo prema ljudima nego i prema životinjama:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمَةَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ سَمِيِّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ عَنْ أَبِي صَالِحِ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَا رَجُلٌ بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَىٰ مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ بَلَغَ مِنِّي فَنَزَلَ الْبئْرَ فَمَلَأَ حُقَّهُ مَاءً فَسَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنَّا لَنَأْتِي فِي الْبَهَائِمِ لِأَجْرٍ فَقَالَ فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ²⁶*

“Neki čovjek je putovao i jako je ožednio pa je našao bunar, spustio se u njega, napio se vode i izašao. Tada vidje psa kako dahće, kako od jake žeđi jede zemlju, pa reče: ‘Ovaj pas je ožednio koliko sam i sam bio’, pa se spusti u bunar, napuni obuću vodom i napoji psa. Allah, dželle šanuhu, na tome mu zahvali i oprost mu grijeha. Tada ashabi upitaše: ‘Božiji Poslaniče, zar ćemo imati nagradu za životinje?’ On, alejhi-s-selam, odgovori im: ‘Za svako živo biće ima nagrada!’“

Koliki je značaj pripovijedanja različitih poučnih kazivanja djeci, ali i starijima ilustriraju riječi Ebu Hanife:

Kazivanja o alimima i njihovim dobročinstvima draža su mi od velikog dijela fikha, jer su ta kazivanja odgajanje svijeta.

c) Navođenje primjera

Da bi olakšao poimanje određenih apstraktnih nejasnih i dalekih pojmova i istina Muhammed, alejhi-s-selam, povezuje ih s onim koje su očite, jasne i vidne. Jer samo se žive, poznate slike ukorjenjuju u dušu slušatelja.

Tako (ne)učače Kur'ana, azimu-š-šan, poistovjećuje sa vočkama, odnosno biljkama:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمِثْلِ الْأُتْرَجَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ وَمِثْلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمِثْلِ التَّمْرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حَلْوٌ وَمِثْلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مِثْلُ الرَّيْحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ وَمِثْلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمِثْلِ الْحَنْظَلَةِ لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ²⁷

“Pravovjerni koji uči Kur'an podsjeća na narandžu, prijatnog mirisa i ugodnog okusa.

Pravovjerni koji ne uči Kur'an slični hurmi koja je bez mirisa, a slatkog je okusa. Licemjer koji uči Kur'an podsjeća, pak, na bosioak prijatnog mirisa, ali gorkog okusa. Licemjer koji ne uči Kur'an je kao gorka tikvica koja nema mirisa, a gorkog je okusa."

Sebe i svoje sljedbenike Muhammed, alejhi-s-selam, poredi sa čovjekom koji zapali vatru i leptirima:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ حَدَّثَنَا سَلِيمٌ
عَنْ سَعِيدِ بْنِ مِينَاءَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَثَلِي وَمَثَلُكُمْ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَوْقَدَ نَارًا فَجَعَلَ الْجَنَادِبُ
وَالْفَرَاشُ يَقَعْنَ فِيهَا وَهُوَ يَذْبُهِنَّ عَنْهَا وَأَنَا آخِذٌ بِحُجَزِكُمْ عَنِ
النَّارِ وَأَنْتُمْ تَقْلَتُونَ مِنْ يَدِي *²⁸

"Ja i vi smo poput čovjeka koji zapali vatru pa insekti i skakavci počnu ulijetati u nju, a on ih tjera od nje. Ja vas držeći za vaše pojaseve branim od vatre, a vi mi izmičete iz ruku."

d) Stvaranje uzora

Posebno mladi ljudi pokazuju veliku sklonost prema uzorima. Već u djetinjstvu oni se zanose pojedinim ličnostima, žele imati svoje uzore u koje se mogu ugledati i slijediti ih u životu.

Uzor je u odgoju jedno od najkorisnijih sredstava koje utječe na moralnu, psihičku i društvenu izgradnju djeteta. To je stoga što je odgojitelj u prvo vrijeme najveći uzor u očima djeteta i ono ga svjesno, pa često i nesvjesno slijedi u onome što govori i radi. Stoga je upravo uzor jedan od glavnih činilaca da li će dijete biti dobro odgojeno ili ne. Ako je odgojitelj čestit, moralan, pošten, iskren... i dijete će nastojati biti takvim. Međutim, ako je odgojitelj sklon laži, prevrtljiv, strašljiv, škrt, neće čuditi ako i dijete postane takvo.

Za muslimana najveći uzor je svakako Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, što Allah, dželle šanuhu, izričito naglašava:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو
اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا²⁹

Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na onom svijetu, i koji često Allaha spominje.

Poslanik, alejhi-s-selam, najveći je uzor jer je on na najvećem stupnju morala, njega je njegov

Gospodar odabrao među ostalim stvorenjima, odgajao i najljepši odgoj mu podario.

Nikada ni prije ni poslije poslanstva nije počinio grijeh. Bio je čestit i pošten, istinoljubiv i pravedan, što su mu priznavali i sami njegovi sugrađani idolopoklonici.

Sjedio bi na kraju halke, šalio bi se sa svojim ashabima, družio se sa njima, razgovarao. Zabavljao se sa njihovom djecom i držao ih u svom krilu. Odazivao se na poziv i slobodnog i roba, i siromašnog i imućnog. Posjećivao bi bolesne i u najudaljenijem dijelu Medine. Prihvatao bi izvinjenje, prvi bi nazivao selam i prvi bi pružao ruku za rukovanje. Nikada niko ne bi došao kod njega za vrijeme namaza, a da on ne bi skratio namaz i požurio da saslušaj njegov problem, a onda se ponovno vratio namazu. Bio je najprijaznija osoba i najraspoloženiiji.

Bio je najbrižniji roditelj, idealni suprug, korektni punac i čestiti zet. On je imam koji se savjetuje s drugima, hrabri vojskovođa i mudri vladar. On je najbogobojazniji musliman.

Bio je pun pažnje prema svakom. Kada bi s nekim od ashaba razgovarao toliko bi se posvetio tom razgovoru da bi svaki od njih pomislio da je on najdraža osoba Božijem Poslaniku, alejhi-s-selam.

Nikada nije prestajao razmišljati ni raditi na svojoj misiji, tako da ga čak Kur'an, azimu-š-šan, podstiče da smanji svoju brigu i tugu za malim brojem sljedbenika:

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ
أَسَفًا³⁰

Pa zar ćeš ti za njima od tuge svisnuti, ako oni u govor ovaj neće da povjeruju?

Zbog svega navedenog ashabi su nastojali da svojim ponašanjem što više liče na Božijem Poslaniku, alejhi-s-selam. Pa i u skoro beznačajnim stvarima opazali su kako se ponašao Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, i trudili su se da tako rade tokom cijelog svog života.

Posebno se u tome isticao Abdullah ibni Omer, koji bi se uvijek na svom putu prema Meki, bez obzira bio umoran ili ne, odmarao u hladu jednog drveta. Kada su ga upitali zašto to čini rekao je: "Vidio sam Božijem Poslaniku, alejhi-s-selam, da je to uradio."

Za Enesa ibni Malika se prenosi da je klanjao najslabije od svih ashaba Božijem Poslaniku, alejhi-s-selam. Obraćao je pažnju na svaki detalj koji je činio Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, u namazu i vrijeme koliko je provodio u njemu, pa je i sam tako prakticirao.³¹

e) Rad

Radom se pripremaju mladi za društvene radne zadatke, ali ujedno razvijaju i oblikuju svoj moralni lik, pozitivne crte volje i karaktera.

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, navikao je svoje ashabe i na najteže fizičke napore učestvujući zajedno sa njima u svim takvim poduhvatima:

حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ هُوَ ابْنُ حَازِمٍ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْبِرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ يَنْقُلُ مَعَنَا التُّرَابَ وَهُوَ يَقُولُ وَاللَّهِ لَوْلَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا صُمْنَا وَلَا صَلَّيْنَا فَأَنْزَلَنُ سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبَّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَا قِيْنَا وَالْمُشْرِكُونَ قَدْ بَعُؤُوا عَلَيْنَا إِذَا أَرَادُوا فِتْنَتَهُ أَيُّنَا³²

El-Berra' ibni Azib prenosi da je gledao Vjerovjesnika, alejhi-s-selam, na dan Hendeka kako zajedno sa ostalima prenosi zemlju, govoreći:

“Tako mi Allaha, da nema Njega ne bismo na Pravom putu bili, ne bismo postili, niti klanjali.

Spusti stoga smirenost na nas i učvrsti stope naše kada ih sretremo.

Idolopoklonike, koji nas napadaju. Ako oni žele smutnju mi je odbijamo.”

1. SREDSTVA POTICANJA

Sredstva poticanja imaju zadaću da motiviraju odgojenika na dobra djela, da ga potaknu da ih čini i da ustraje u njima.

a) Pohvala

Pohvalom se odobrava postupak odgojenika, izriče povjerenje ili priznanje za dobre rezultate rada, ponašanja, načina djelovanja i sl.

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, primjenjivao je ovo sredstvo, ali vrlo oprezno bojeći se da se odgojenik ne zadovolji postojećim stanjem, da ne oslabi njegovo nastojanje da bude bolji, vredniji i aktivniji. Također se pribojavao umišljenosti kod takvih osoba koje se hvale. Međutim, ako nije bilo

bojazni od opuštanja i umišljenosti, znao je pohvaliti vrijedne postupke i one koji ih čine:

أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا عَائِدُ بْنُ حَبِيبٍ قَالَ حَدَّثَنَا حُمَيْدُ الطَّوِيلُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُحَامَةً فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ فَعَضَبَ حَتَّى أَحْمَرَ وَجْهَهُ فَقَامَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَحَكَّتْهَا وَجَعَلَتْ مَكَانَهَا خُلُوقًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَحْسَنَ هَذَا³³*

Enes ibni Malik prenosi da je Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, vidio pljuvačku na zidu mesdžida pa se naljuti da mu se lice zacrvenilo, tada ustade jedna žena, ensarijka, satra pljuvačku i umjesto nje stavi miris, na što Poslanik, alejhi-s-selam, reče: “Divno li je ovo!”

Drugom prilikom Poslanik, alejhi-s-selam, hvali one koji prenose znanje:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ أَنْبَأَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَمَاقِ بْنِ حَرْبٍ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ابْنَ مَسْعُودٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ نَضَرَ اللَّهُ أُمَّرَأَةً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَ قَرِيبًا مَبْلَغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَقَدْ رَوَاهُ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمِيرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ³⁴*

“Obradovao Allah, dželle šanuhu, čovjeka koji od nas nešto čuje pa to prenese kako čuje, jer ima i takvih kojima se prenese da bolje razumiju od onih koji su izravno čuli.”

b) Obećanje

Očekujući buduću radost koja mu je obećana i koja će doći u odgojeniku se budi ugodno raspoloženje koje ga nuka na pozitivno djelovanje. Naravno odgojitelj treba paziti da nikada ne obećava ono što ne može, ili ne misli ispuniti. To Poslanik, alejhi-s-selam, smatra očitom laži:

حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ حَدَّثَنَا لَيْثٌ قَالَ حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ قَالَ لَصَبِيٍّ تَعَالَ هَاكَ ثُمَّ لَمْ يُعْطِهِ فَهِيَ كَذِبَةٌ³⁵*

“Ko kaže djetetu: ‘Dođi da ti nešto dam’, pa mu ne dadne, to je očita laž!”

U hadisima Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, vrlo često, kao uostalom i u samom Kur'anu, nailazimo na obećanja Džennetom i raznovrsnim džennetskim blagodatima onima koji čine dobro, koji su lijepo odgojeni, koji su milostivi prema

drugima, posebno djeci i slabijima. Tako h. Aiša prenosi sljedeći slučaj:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ عَنْ ابْنِ الْهَادِ أَنَّ زِيَادَ بْنَ أَبِي زِيَادٍ مَوْلَى ابْنِ عِيَّاشٍ حَدَّثَهُ عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ جَاءَتْنِي مَسْكِينَةٌ تَحْمِلُ ابْنَتَيْنِ لَهَا فَأَطَعَمْتُهُمَا ثَلَاثَ تَمَرَاتٍ فَأَعْطَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا تَمْرَةً وَرَفَعَتْ إِلَيَّ فِيهَا تَمْرَةً لِتَأْكُلَهَا فَاسْتَطَعَمْتُهُمَا ابْنَتَاهَا فَشَقَّتِ التَّمْرَةَ الَّتِي كَانَتْ تُرِيدُ أَنْ تَأْكُلَهَا بَيْنَهُمَا قَالَتْ فَأَعَجَبَنِي شَأْنُهَا فَذَكَرْتُ ذَلِكَ الَّذِي صَنَعَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَوْجَبَ لَهَا بِهَا الْجَنَّةَ وَأَعْتَقَهَا بِهَا مِنَ النَّارِ³⁶

Došla mi je jedna siromašna žena noseći dvije kćerkice pa sam joj dala tri hurme i ona je kćerima dala po jednu. Kada je podigla prema ustima treću da je pojede, one je zatražiše od majke i ona im raspolovi hurmu koju je mislila pojesti. Dopade mi se to što je ona uradila pa to spomenuh Božijem Poslaniku, alejhi-s-selam, koji reče:

“Allah, dželle šanuhu, doista ju je tom hurmom uveo u Džennet i oslobodio je Džehennema.”

c) Nagrada

Nagrada ne donosi samo duhovno zadovoljstvo i priznanje odgojitelja nego i materijalnu korist. Stoga je vrlo poželjna u odgoju, s tim da se s njom ne pretjeruje, jer može dovesti do “sračunatog” ponašanja odgojenika. Da se ne ponaša korektno zato što je to šerijatski ispravno i društveno opravdano ponašanje, nego zato što zna da će za to dobiti nagradu.

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, ukazuje značaj nagrađivanja i poklanjanja različitih darova za međusobne odnose muslimana pa kaže:

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ وَأَبُو بَكْرِ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْحَيْرِيُّ قَالَا ثنا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ ثنا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّوْرِيُّ ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَكِيرٍ الْحَضْرَمِيُّ ثنا ضَمَامُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْمَصْرِيُّ عَنْ مُوسَى بْنِ وَرْدَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ثُمَّ تَهَادُوا وَتَحَابُوا³⁷

“Darujte poklone jedni drugima voljet ćete se!”

وَحَدَّثَنِي عَنْ مَالِكٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مُسْلِمٍ عَبْدَ اللَّهِ الْخُرَّاسَانِيَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَصَافَحُوا يَذْهَبِ الْغُلُّ وَتَهَادُوا وَتَحَابُوا وَتَذْهَبِ الشَّحْنَاءُ*³⁸

“Rukujte se - ono odstranjuje mržnju. Udjeljujte poklone jedni drugima - voljet ćete se i nestajat će neprijateljstva!”

Jedna od najizraženijih osobina Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, jeste njegova darežljivost, a posebno je bio darežljiv prema djeci.

d) Natjecanje

Natjecanje također može biti odgojno sredstvo. Vrlo često se upravo u tim trenucima takmičenja i natjecanja u čovjeku aktiviraju skriveni potencijali, kojih često ni sam nije bio svjestan.

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, znajući vrijednost ovog odgojnog sredstva, vrlo često mu je pribjegavao. Tako ga vidimo kako grupi ashaba postavlja jednostavnu zagonetku o sličnosti između muslimana i jedne vrste drveta da bi vidio načine i domete njihova razmišljanja, ali i da bi aktivirao njihovu moć razumijevanja i prosuđivanja.³⁹

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, ponekad bi okupljao djecu i tražio od njih da se nadmeću u trčanju, a pobjednika bi nagrađivao:

حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصِفُ عَبْدَ اللَّهِ وَعَبِيدَ اللَّهِ وَكَثِيرًا مِنْ بَنِي الْعَبَّاسِ ثُمَّ يَقُولُ مَنْ سَبَقَ إِلَيَّ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَيَسْتَبِقُونَ إِلَيْهِ فَيَقْعُونَ عَلَى ظَهْرِهِ وَصَدْرِهِ فَيَقْبَلُهُمْ وَيَلْزِمُهُمْ⁴⁰

“Abdullah ibnu-l-Haris prenosi da bi Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, redao Abdullaha, Ubejdullaha i drugu Abbasovu djecu govoreći im: ‘Ko prvi stigne do mene nešto će dobiti.’ Oni bi se potom utrkiivali do Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, i vješali mu se na leđa i prsa, a on bi ih ljubio i ostajao s njima.”

Na ovaj način je Poslanik, alejhi-s-selam, u njima razvijao zdravi takmičarski duh i podučavao ih da za svaki trud slijedi nagrada, da poslije svakog umora slijedi odmor, odnosno ukazivao im na važnost džemata, jer samo su u zajednici ostvariva ovakva takmičenja. Poslanik, alejhi-s-selam, također ih kroz igru i zabavu podučava jednom od osnovnih principa življenja na ovom svijetu. U svim aktivnostima, djelatnostima, poduhvatima i angažiranjima ima onih koji uspijevaju, ali neminovno i onih koji gube. Vježbajući se, spremajući se za takve napore uz oslanjanje na

Allaha, dželle šanuhu, čovjek ostvaruje uspjeh. U protivnom, gubi.

2. SREDSTVA SPREČAVANJA

Ova sredstva imaju za cilj da spriječe i potisnu negativne utjecaje na odgojenika, odnosno, ako takvi utjecaji već postoje, da spriječe odgojenike u vršenju loših, društveno neprihvatljivih činova i postupaka.

a) Nadzor

Nadzor je preventivno odgojno sredstvo. Njegova je svrha da odgojenika očuva od loših utjecaja, jer je bolje spriječiti nego preodgajati. Pomoću njega pratimo i provjeravamo razvitak odgojenika, izgrađivanje njegovih svojstava i na osnovu toga usklađujemo odgojni rad.

U tom smislu Poslanik, alejhi-s-selam, kaže da smo svi mi pastiri i da smo odgovorni za svoje stado.⁴¹ Trebamo ga nadzirati i čuvati od svih loših utjecaja, kao što pastir čuva svoje stado od divljih zvijeri, strmoglavljivanja u ponor, gubljenja u šumi i sličnih opasnosti.

b) Skretanje

Umjesto da negoduje i kažnjava odgojenika zbog lošeg postupka, čime se vrlo često izaziva još veći interes za njim i jači otpor prema zahtjevu da se napusti takav postupak, odgojitelj bira drugi način: nenametljivo mu predlaže ili ga na drugi način zaintrigira za drugu aktivnost koja ima pozitivno odgojno značenje.

Od muslimana se zahtijeva: umjesto da spominje ljude i njihove loše postupke i osobine, ako već mora nešto govoriti, onda neka svoj jezik zaokupi spominjanjem Allaha, dželle šanuhu:

أخبرنا أبو الحسين بن بشران أنا الحسين بن صفوان ثنا ابن أبي الدنيا ثنا علي بن إشكاب ثنا أبو النضر ثنا أبو عقيل عن عبد الله بن يزيد عن مكحول قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن ذكر الله شفاء وإن ذكر الناس داء هذا مرسل وروي عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه من قوله⁴²

“Spominjati Allaha, dželle šanuhu, jeste lijek, spominjati ljude je - otrov!”

c) Upozorenje

Upozorenje kao odgojno sredstvo podsjeća odgojenika na to što bi morao činiti, kao i na to što ne smije činiti jer nije u skladu sa islamskim propisima.

Kod javnog upozoravanja Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, uvijek je pazio da ona budu uopćena, da se jasno prepozna osuda počinjenog čina, ali da ne proziva pojedinca koji je to učinio da ne bi povrijedio njegov ponos i ego. Tako kaže:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي صَلَاتِهِمْ فَاشْتَدَّ قَوْلُهُ فِي ذَلِكَ حَتَّى قَالَ لَيَنْتَهَنَّ عَنْ ذَلِكَ أَوْ لَتُخَطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ⁴³

“Šta je ljudima koji u namazu podižu poglede ka nebu!” Nakon toga je pojačao osudu navedenog čina govoreći: “Ili će se proći toga ili će bez vida ostati!”

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, iako je u principu uvijek bio blag i blagošću i lijepom riječju ukazivao na pogreške i propuste ipak se znao rasrditi ako se zbog nepravilnog razumijevanja vjere njoj nanosila šteta. Takav je slučaj sa dugim učenjem na namazu:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ قَالَ حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ سَمِعْتُ قَيْسًا قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو مَسْعُودٍ أَنَّ رَجُلًا قَالَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلَاةِ الْعَدَاةِ مِنْ أَجْلِ فَلَانٍ مِمَّا يُطِيلُ بِنَا فَمَا رَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَوْعِظَةٍ أَشَدَّ غَضَبًا مِنْهُ يَوْمَئِذٍ ثُمَّ قَالَ إِنَّ مِنْكُمْ مُنْفِرِينَ فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ فَلَيَتَجَوَّزَ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالْكَبِيرَ وَذَا الْحَاجَةِ⁴⁴

Ebu Mes'ud prenosi da se neki čovjek potužio Muhammedu, alejhi-s-selam, riječima:

- Tako mi Allaha, dželle šanuhu, Božiji Poslanice, ja kasnim na sabahski namaz zbog tog i tog jer mnogo oduljuje namaz.

Prenosilac dalje kazuje: “Nisam vidio da je Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, prilikom davanja savjeta ikada bio ljući nego tada.”

- Neki od vas doista odbijaju! Koji god od vas klanja ljudima neka ne dulji, jer među njima ima slabih, starih i onih sa potrebama.

Blagost u svakom slučaju dominira, jer mu tu osobinu i Allah, dželle šanuhu, naglašava:

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ⁴⁵

...samo Allahovom milošću, ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbjegli bi se iz tvoje blizine. Zato im praštaj i moli da im bude oprosteno i dogovaraj se s njima. A kada se odlučiš, onda se pouzdaj u Allaha, jer Allah zaista voli one koji se uzdaju u Njega.

Muhammed, alejhi-s-selam, bio je smiren i blag i u trenucima kada bi svi ostali prisutni negodovali. Tako je bilo sa Mu'avijom ibnu-l-Hakemom, koji je pokvario namaz progovorivši u njemu. O tom slučaju sam Mu'vija govori:

“Dok sam klanjao sa Božijim Poslanikom, alejhi-s-selam, neko je kihnuo, pa sam mu rekao: ‘Jerhamukellah!’ (Allah ti se smilovao) Prisutni su me presijecali pogledom, a ja rekoh: ‘Jadna vam majka, šta vam je pa gledate u mene?’ Tada oni počеше udarati rukama po stegnima. Kada sam shvatio da me ušućuju ušutio sam. Nakon što je Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, koji mi je draži i od oca i od majke, završio sa namazom, nisam vidio učitelja, ni prije, ni poslije toga da bolje podučava od njega. Tako mi Allaha, dželle šanuhu, nije me ni krivo pogledao, ni udario, niti izgrdio, nego je samo rekao:

“Ovo je namaz i u njemu ne valja ništa govoriti, nego samo slaviti (tesbih) i veličati (tekbir) Allaha, dželle šanuhu, i učiti Kur'an...”⁴⁶

d) Zahtjev

Zahtjev upućuje odgojenika da poštuje dužnosti, traži da se ostvare započeti poslovi, da se ispune obaveze, da se napuste loši postupci.

Tako Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, u nekoliko navrata postavlja vrlo značajne zahtjeve pred svoje ashabe. On traži od njih prisegu da će oni ispoštovati ono što on od njih zahtijeva:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ عَائِدُ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عِبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكَانَ شَهِيدَ بَدْرًا وَهُوَ أَحَدُ النُّقَبَاءِ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَحَوْلَهُ عَصَابَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ بَايَعُونِي عَلَى أَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَسْرِقُوا وَلَا تَزْنُوا

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ وَلَا تَأْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ وَلَا تَعْصُوا فِي مَعْرُوفٍ فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعُوقِبَ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا ثُمَّ سَتَرَهُ اللَّهُ فَهُوَ إِلَى اللَّهِ إِنْ شَاءَ عَفَا عَنْهُ وَإِنْ شَاءَ عَاقَبَهُ فَبَايَعْنَاهُ عَلَى ذَلِكَ⁴⁷

“Obavezite mi se da Allahu, dželle šanuhu, nećete ništa pripisivati, da nećete krasti, blud činiti, svoju djecu ubijati, niti ćete iznositi potvoru koju ste sami izmislili, niti ćete grijesiti u onome što je dobro. Ko od vas to ispuni Allah, dželle šanuhu, će ga nagraditi. Ko počini neki od tih grijeha pa bude kažnjen na ovom svijetu, to mu je iskup. Ko počini, pak, neki od tih grijeha pa to Allah (dželle šanuhu) pokrije, on je na Allahovu volju, ako hoće oprostiti će mu, a ako hoće kaznit će ga.”

Prenosilac dalje kaže da su se obavezali Allahovom Poslaniku, alejhi-s-selam, na ono što je od njih tražio.

Kada Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, insistira kod svojih ashaba da nešto urade u pravilu uvijek se radi o nečem vrlo važnom. Muhammed, alejhi-s-selam, ne postavlja zahtjeve zbog nevažnih djela:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدِ الْمَدَنِيِّ عَنْ أَبِي الْغَيْثِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤِيقَاتِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ الشَّرْكَ بِاللَّهِ وَالسَّحْرُ وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ⁴⁸

- Čuvajte se sedam upropaštavajućih grijeha! - Koji su to? - upitaše ashabi. - Pripisivanje Allahu, dželle šanuhu, druga, sihr, ubistvo osobe koju je Allah, dželle šanuhu, zabranio, osim kada to pravda zahtijeva, uzimanje kamate, konzumiranje imetka siročeta, dezerterstvo na dan sukoba i potvaranje udatih, bezazlenih pravovjernica - odgovori Božiji Poslanik, alejhi-s-selam.

e) Ukor

Kada se primijeti kod odgojenika devijantno ponašanje, ponašanje koje nije u skladu sa šerijatskim propisima, a već se primijene druga lakša sredstva dopušta se ukoravanje odgojenika.

Naravno i kod ovog sredstva treba paziti da se s njim ne pretjeruje. Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, posebno je bio osjetljiv prema tome. Tako je jednom prilikom skrenuo pažnju ocu, kada je primijetio da on kori svoje dijete, da i on, kao roditelj, ima udjela u takvom ponašanju djeteta:

أَخْرَجَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ عُرْوَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَبَبَهُ كَمَا
فِي الْجَامِعِ الْكَبِيرِ عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْ قَالَ أَبُو بَكْرٍ أَوْ قَالَ
عَمْرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا لِرَجُلٍ عَابَ عَلَى ابْنِهِ شَيْئًا صَنَعَهُ إِذَا
ابْنُكَ سَهَمَ مِنْ كِنَانَتِكَ⁴⁹

“Tvoje dijete je jedna od strijela iz tvog toolbarca!”

f) Kazna

Kad ne pomažu preventivne mjere i druga sredstva sprečavanja, kad odgojenik svjesno i uporno čini prijestup, primjenjujemo kaznu. Islamski pedagogi insistiraju da se fizičko kažnjavanje primjenjuje samo u krajnjoj nuždi i tek kada se potpuno iscrpe sve druge mjere. Ibn Haldun naglašava da roditeljska grubost kod djeteta rađa slabost, strah, kukavičluk i bježanje od životnih obaveza.

Cilj ovog sredstva jeste izazvati kod djeteta osjećaj neugode, osjećaj krivnje i stida kao posljedicu određenih loših postupaka.

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, odlučivao se primijeniti kaznu u slučaju da je povrijeđena jedna od pet temeljnih ljudskih vrijednosti: vjera, život, čast, razum ili imovina, ali to mu je uvijek bila posljednja mogućnost.

Nastojao je svim dopuštenim sredstvima otkloniti izvršenje kazne, a ako to na koncu nije bilo moguće pristupao je njenom izvršenju. To najbolje ilustrira sljedeći slučaj:

Ebu Hurejre, radijallahu anhu, prenosi da je neki čovjek, musliman, došao Božijem Poslaniku, alejhi-s-selam, u džamiju, pa mu se obratio riječima: “Božiji Poslanice, počinio sam blud!” Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, okrenuo se od njega. Pridošlica se ponovo nageo prema Resulullahu, alejhi-s-selam, govoreći mu: “Božiji Poslanice, počinio sam blud!” Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, ponovo se okrenu od njega i to je činio četiri puta. Pa kada je ovaj priznao četiri puta da je počinio blud, Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, pozva ga sebi i

upita: “Je si li pri suženoj svijesti?!” “Ne” - odgovori. “Je si li oženjen?” - pitao ga je dalje Poslanik, alejhi-s-selam. “Jesam” - odgovori. Tada Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, reče: “Vodite ga i kamenujte!”⁵⁰

Treba posebno skrenuti pažnju da sam Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, nikada nije fizički kaznio nijednu od svojih žena, niti djece. Drugima je dopuštao takvo kažnjavanje tek kada se ispune sljedeći uvjeti:

1. kada roditelj iscrpi sva druga sredstva sprečavanja;

2. da odgojitelj u tom trenutku nije srdit, jer mu je tada razborito rasuđivanje dobrahno ograničeno, što može dovesti do pretjerivanja u kažnjavanju. S druge strane odgojenik tada smatra da se kažnjava ne zbog svojih propusta i grešaka nego zato “što je babo ljut”. U stanju srdžbe odgojitelj je sklon koristiti nepristojne i grube riječi, a šibanje odgojenika je čin odgajanja i tada posebno treba biti krajnje moralan i priseban;

3. da kažnjavanje ne bude suviše bolno, i da se dijete ne šiba po najosjetljivijim dijelovima tijela, kao što su: glava (posebno lice), prsa, stomak;

4. da se kod kažnjavanja ne pretjeruje, da se radi o svega dva-tri blaža udarca po nogama ili rukama ako je dijete maloljetno, a ako je punoljetno onda do deset udaraca.

Maksimalna kazna koja se dopušta u ovim slučajevima jeste deset udaraca na osnovu hadisa Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam:

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا فَضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا
مُسْلِمُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ جَابِرٍ عَمَّنْ سَمِعَ
النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عُقُوبَةَ فَوْقَ عَشْرِ ضَرْبَاتٍ
إِلَّا فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ⁵¹

“Nema kazne iznad deset udaraca, osim kod kazni koje je Allah, dželle šanuhu, propisao.”

Većina islamskih pedagoga smatra da je najbolje zadržati se na tri udarca, analogno postupku Džibrila kada je tri puta stisnuo grudi Muhammeda, alejhi-s-selam;

5. da se fizičko kažnjavanje primjenjuje tek sa napunjenih deset godina.

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, traži od roditelja da naređuju svojoj djeci da obavljaju namaz sa sedam godina, a kada napune deset godina da ih zbog neobavljanja i fizički kazne.⁵² Na osnovu

ovoga islamski autori smatraju, budući da je namaz jedan od temeljnih stupova islama, da se za namaz prvo polaže račun na Sudnjem danu, i da se za propuste u obavljanju namaza fizički može kažnjavati tek sa napunjenih deset godina, da nijedan drugi propust ili greška ne može biti fizički sankcioniran prije napunjenih deset godina;

6. da roditelj prestane kažnjavati dijete kada se ono sjeti Allaha, dželle šanuhu, i zatraži utočište od Njega.⁵³

Kada dijete osjeti bol od kažnjavanja ili stvarni strah od roditelja pa se u takvom stanju sjeti Allaha, dželle šanuhu, treba prestati sa kažnjavanjem. Time ono pokazuje da se pokajalo za počinjenu grešku i nastojanje da se popravi, a mi pokazujemo da u svakom trenutku priznajemo autoritet Allaha, dželle šanuhu, i želju da se ukrasimo Njegovim osobinama, između ostalog da i kroz samo kažnjavanje pokazujemo našu milost prema djetetu, te da milost uvijek nad srdžbom prevladava;

7. da odgojitelj sam izvrši tu kaznu ne prepuštajući je nikom drugom, da to kod odgojenika ne bi izazvalo prezir ili mržnju prema tim osobama.

Kažnjavanje djeteta nikada ne smije biti čin osвете za povrijeđeni ego ili narušeni ugled, nego nastojanje da dijete lakše shvati pogubnost svoga lošeg ponašanja i da ga popravi.

Na ovim principima i spomenutim sredstvima slijedeći Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, kao najboljeg uzora svaki musliman, posebno Bošnjaci u vremenima koja žive, treba odgajati sebe, svoju porodicu da bi na taj način učestvovao u izgradnji idealnog društva koje će krasiti duhovne, intelektualne, moralne, radne, estetske, i druge vrijednosti, te samim tim biti daleko od razarajućih poroka.

Svjesni smo svakako činjenice da ovakav valjan odgoj zavisi od nekoliko bitnih faktora. Prije svega da je odgajatelj obrazovan i sam ispravno odgojen, od valjanih sredstava kojima se odgajatelj koristi u radu, potom zdrave sredine koja će pozitivno utjecati na odgojenika, te zahvalnog odgojenika koji će aktivno učestvovati u procesu odgajanja.

Čak ni potpunim usvajanjem navedenih sredstava kojima se koristio Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, bez ispunjenja ostalih faktora, mi ne

možemo postići značajnije rezultate. Međutim aktivnim zalaganjem i radom na poboljšanju svih navedenih faktora (kulturnoj i moralnoj naobrazbi odgojitelja, stvaranju atmosfere čestitosti i neporočnosti u društvu u kojem živimo...) bit ćemo u stanju doći do rezultata koji će biti bar blizu onima koje je postigao Božiji Poslanik, alejhi-s-selam.

LITERATURA:

- Abdu-l-Dževad es-Sejjid Bibr, *Felsefetü-t-terbijeti-l-islamijje fi-l-hadisi-š-šerif*, Daru-l-fikri-l-'arebi.
- Abdullah Nasih Alvan, *Terbijjetü-l-evlad fi-l-islam*, el-Kahira, Daru-s-selam, 1996.
- Muhammed Kutb, *Menhedžu-t-terbijjeti-l-islamijje*, Beirut, Daru-š-šuruk.
- Muhammed Nur ibni Abdi-l-Hafiz, *Menhedžu-t-terbijjeti-n-nebevije li-t-tifl*, El-Mensura, Daru-l-vefa..., 1993.

BILJEŠKE:

- 1 Pod sredstvom odgojnog rada treba razumjeti određeni postupak odgojitelja koji je usmjeren na ostvarivanje konkretnih odgojnih zadaća. Jednom će ti postupci imati zadatak da *usmjeravaju* izgrađivanje osobe u određenom pravcu, drugi put će je *poticati* da ustraje u dobrim djelima, a treći put će nastojati da je *spriječe* u vršenju loših, društveno neprihvatljivih postupaka. (A. Vukasović, *Pedagogija*, Zagreb, Hrvatski katolički zbor "MI", 1995., str. 361.- 375.)
- 2 To je najbolja potvrda kur'anskih riječi da namaz sprečava činjenje bestidnih djela i svega što je ružno. V.: Kur'an, El-Ankebut, 45.
- 3 Kur'an, El-Bekare, 238.
- 4 Ahmed, *Musned*, "Musnedu-l-mukessirin mine-s-sahabe", br. 6288
- 5 U hadisu su navedene ove četiri osobe jer su najčešći razlog neobavljanja namaza obaveze, odn. poslovi po kojima su one poznate: gomilanje imetka, omadžijanstvo, preokupiranost obavezama zbog visokog položaja kojeg zauzima i bavljenje trgovinom.
- 6 Izuzetak su naravno jedino žene u stanju hajza ili nifasa.
- 7 Kur'an, El-Hašr, 9.
- 8 Muslim, *Sahih*, "Kitabu-l-mesadžid ve mevadi'i-s-salah", br. 1039
- 9 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-s-savm", br. 1903.
- 10 Et-Tirmizi, *Sunen*, "Kitabu-l-hadždž", br. 740.
- 11 Kur'an, Alu Imran, 97.
- 12 Vidi npr. sljedeći hadis:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْكِنْدِيُّ الْكُوفِيُّ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ أَحْبَرَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنِي سُلَيْمُ بْنُ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا أَمَامَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ

رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَحْطَبُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَقَالَ اتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ
وَصَلُّوا حَمْسَكُمْ وَصُومُوا شَهْرَكُمْ وَأَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ وَأَطِيعُوا إِذَا أَمَرَكُمْ تَدَخَّلُوا
حَجَّتَكُمْ قَالَ فَقُلْتُ لِأَبِي أَمَامَةً مِنْكُمْ سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ هَذَا الْحَدِيثَ قَالَ سَمِعْتُهُ وَأَنَا ابْنُ ثَلَاثِينَ سَنَةً قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ
حَسَنٌ صَحِيحٌ

(et-Tirmizi, Sunen, *Kitabu-l-džumu'a*, br. 559.)

- 13 Kur'an, En-Nahl, 125.
14 Kur'an, Jusuf, 5.
15 Kur'an, Lukman, 13.-17.
16 Kur'an, Hud, 32.-34.
17 Kur'an, El-E'raf, 65.-68.
18 Kur'an, Sebe, 46.-49.
19 Više v.: El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-džena'iz", br. 1283.
20 Vidi: Muslim, *Sahih*, "Kitabu-l-iman", br. 147.
21 Više v.: El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-hajd", br. 304.
22 Vidi: El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-at'ime", br. 5376.
23 Hadis bilježi En-Nesa'i, *Sunen*, "Kitabu-n-nikah", br. 3176.
24 Više v.: Kur'an, Jusuf, 3; El-E'araf, 101., 176.; Hud, 120.,
El-Burudž, 17.-18... itd.
25 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-fera'id", br. 6271.
26 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-mezalim ve-l-gadab", br. 2286.
27 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-at'ime", br. 5007.
28 Muslim, *Sahih*, "Kitabu-l-fedail", br. 4236.
29 Kur'an, El-Ahzab, 21.
30 Kur'an, El-Kehf, 6.
31 En-Nesa'i, *Sunen*, "Kitabu-l-iftitah", br. 971.
32 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-kader", br. 6130.
33 En-Nesai, *Sunen*, "Kitabu-l-mesadžid", br. 720.
34 Et-Tirmizi, *Sunen*, "Kitabu-l-ilm", br. 2581.
35 Ahmed, *Musned*, "Baki musnedi-l-mukessirin", br. 9460.
36 Ahmed, *Musned*, "Baki musnedi-l-ensar", br. 23470.
37 El-Bejheki, *Es-Sunenu'l-kubra*, "Kitabu-l-hibat", br. 11726.
38 Malik, *Muvetta*, "Kitabu-l-džami", br. 1413.
39 Radi se o hadisu koji bilježi El-Buhari na sljedeći način:
حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنِ ابْنِ
عَمْرِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ مِنَ الشَّجَرِ شَجْرَةً لَا يَسْقُطُ
وَرَقُّهَا وَإِنَّهَا مِثْلُ الْمُسْلِمِ فَحَدَّثُونِي مَا هِيَ فَوَقَعَ النَّاسُ فِي شَجَرِ الْبُؤَادِيِّ قَالَ
عَبْدُ اللَّهِ وَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّهَا النَّخْلَةُ فَاسْتَحْيَيْتُ ثُمَّ قَالُوا حَدَّثْنَا مَا هِيَ يَا
رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هِيَ النَّخْلَةُ*

40 Ahmed, *Musned*, "Musned Beni Hašim", br. 1739.

41 Poslanik, alejhi-s-selam, kaže:

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ
عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ رَضِي اللَّهِ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
يَقُولُ كَلِّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَإِلِمَامٌ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ
فِي أَهْلِهِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ وَهِيَ
مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ
فَسَمِعْتُ هَؤُلَاءَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَحْسِبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَالرَّجُلُ فِي مَالِ أَبِيهِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَكَلِّكُمْ رَاعٍ
وَكَلِّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ*

(El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-istikrad ve eda-i'd-dujun", br. 2409.)

- 42 El-Bejheki, *Šu'abu-l-iman*, I, str. 459.
43 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-ezan", br. 708.
44 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-ezan", br. 661.
45 Kur'an, Alu Imran, 159.
46 Muslim, *Sahih*, "Kitabu-l-mesadžid ve mevadi'i-s-salah",
br. 836.
47 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-iman", br. 17.
48 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-vesaja", br. 2560.
49 Ed-Dimeški, *El-Bejan ve-t-te'arif*, I, str. 262.
50 Muslim, *Sahih*, "Kitabu-l-hudud", br. 3202.
51 El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu-l-hudud", br. 6343.
52 Hadis bilježi Ebu Davud na sljedeći način:

حَدَّثَنَا مُؤْمَلُ بْنُ هِشَامٍ يَعْنِي الْبَشْكِرِيُّ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ سَوَّارِ أَبِي حَمْرَةَ
قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَهُوَ سَوَّارُ بْنُ دَاوُدَ أَبُو حَمْرَةَ الْمَزْنِيُّ الصَّرِفِيُّ عَنْ عَمْرِو بْنِ
شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرُوا
أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ وَأَضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ وَعَرِّفُوا
بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ حَدَّثَنِي دَاوُدُ بْنُ سَوَّارِ
الْمَزْنِيُّ بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ وَزَادَ وَإِذَا زَوَّجَ أَحَدَكُمْ خَادِمَهُ عَبْدَهُ أَوْ أُجِيرَهُ فَلَا يَنْظُرُ
إِلَى مَا دُونَ السَّرَّةِ وَفَوْقَ الرُّكْبَةِ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَهُمْ وَكَيْعٌ فِي اسْمِهِ وَرَوَى عَنْهُ
أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ فَقَالَ حَدَّثَنَا أَبُو حَمْرَةَ سَوَّارُ الصَّرِفِيُّ*

53 Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, govorio je:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ سَفْيَانَ عَنْ أَبِي هَارُونَ
الْعَبْدِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا
ضَرَبَ أَحَدُكُمْ خَادِمَهُ فَذَكَرَ اللَّهُ فَارْقَعُوا أَيْدِيَكُمْ قَالَ أَبُو عِيْسَى وَأَبُو هَارُونَ
الْعَبْدِيُّ اسْمُهُ عَمَارَةُ بْنُ جُوَيْنٍ قَالَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْعَطَّارُ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ
قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ضَعَّفَ شُعْبَةُ أَبُو هَارُونَ الْعَبْدِيُّ قَالَ يَحْيَى وَمَا زَالَ ابْنُ
عَوْنٍ يَرَوِي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ حَتَّى مَاتَ

(Et-Tirmizi, *Sunen*, *Kitabu-l-birr ve-s-sile*", br. 1873.)

Summary

THE MEANS OF UPBRINGING USED BY THE GOD'S MESSENGER A.S.

Zuhdija Hasanović

The followers of Muhammad a.s. have for centuries been asking themselves, regardless of the place they lived in, how did the God's Messenger managed to completely transform the Arabs of his era in such a short period of time!? How did he manage to achieve the overall progress in all the spheres of human activity (political, social, military, moral, intellectual...)? In searching for answers to these questions, the Muslims want to make use of the means Allah's Messenger a.s. used, in upbringing their offspring, hoping to achieve at least similar results.

This is even more important in today's hurried way of life, when a parent has less and less time for his child, and when the high and low of the upbringing are exhausted in a meager praise and a severe punishment, which leads to even greater alienation of children from parents and cooling of the relations between them.

Browsing through the main collection of Hadith, which hand down the life of the last God's Messenger a.s. to, seemingly unimportant little details, we see that Muhammad a.s. used certain means in upbringing his Athab.

The means of upbringing are divided, according to their goals, into directional, stimulating and preventing kind of means. It is fairly evident that Ibadat (salaat, fast, zakat, hajj), due to its constant presence in the life of a believer as well as die to the strong insistence of the God's Messenger a.s. on practicing it, had crucial impact on the correct upbringing of the Athabs.

In addition to Ibadath, the God's Messenger a.s. used the following means as well:

1. Means of directing: advice, story telling, example giving, model creation, work.
2. Means of stimulating: praise, promise, reward, competition.
3. Means of preventing: supervision, redirecting, warning, request, reprimand, punishment.

موجز

وسائل التربية عند رسول الله صلى الله عليه وسلم

زهدي حسانوفيتش

ما فتىء المسلمون - أتباع محمد صلى الله عليه وسلم - على مر العصور وفي مختلف المناطق مهتمين بالوسائل والكيفية التي استطاع بها رسول الله صلى الله عليه وسلم - في وقت قصير - تغيير معتقدات ومفاهيم العرب، وكيف نجح بتحقيق الازدهار الشامل في جميع مجالات الحياة البشرية (السياسية والاجتماعية والعسكرية والأخلاقية والعلمية...) . والمسلمون في بحثهم عن الإجابة على هذه التساؤلات، يرغبون أن يتعرفوا على الوسائل التربوية التي كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يستخدمها في تربية أصحابه، لكي يطبقونها في حياتهم العملية ويستخدمونها في تربية أبنائهم، طامحين بذلك أن تحقق نفس النتائج.

وفي عصر السرعة وظروف الحياة المعقدة، يحظى هذا الموضوع بأهمية خاصة، فالآباء بسبب انشغالهم يمضون أوقات نادرة مع أبنائهم، مما يؤدي إلى حصر العملية التربوية في القليل من المديح أو العقاب القاسي، وتكون نتيجة ذلك ابتعاد الأبناء عن آبائهم وبرودة العلاقات بينهم.

والدراسة المتفحصية العميقة لأمتهات كتب الحديث النبوي التي تنقل سيرة خاتم الأنبياء محمد صلى الله عليه وسلم، تلك الدراسة تبين لنا بأن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يستخدم وسائل محددة في تربية أصحابه.

ورغم أن الوسائل التربوية - من حيث أهدافها - تقسم إلى وسائل توجيهية وتحفيزية ووقائية، غير أن العبادات (الصلاة والصوم والزكاة والحج) بسبب وجودها المستمر في حياة المؤمن والتأكيد القوي من رسول الله صلى الله عليه وسلم على أدائها، كان لها أهم الأثر في التربية الصحيحة للصحابة.

وإلى جانب العبادات، كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يستخدم في تربية أصحابه الوسائل الآتية:

- ١) الوسائل التوجيهية: النصيحة، القصص التاريخي، الأمثلة، القدوة، العمل
- ٢) الوسائل التحفيزية: المديح، الوعود، المكافأة، التسابق
- ٣) الوسائل الوقائية: المراقبة، التنبيه، التحذير، الطلب، التعزيز، العقاب

وينبغي على كل مسلم، وخاصة على مسلمي البوسنة في ظروف حياتهم التي يعيشونها اليوم - اتباعا لرسول الله صلى الله عليه وسلم - أن يستخدموا هذه الوسائل في تربية أنفسهم أولاً، ثم في تربية أسرهم، وبذلك يشاركون في بناء المجتمع المثالي الذي تزينه القيم الروحية والعقلية والخلقية والعملية والجمالية وغيرها، وبها يضمنون الابتعاد عن الفواحش المهلكة.

m